

Jauna dzīve degradētajām teritorijām

**Skats uz degradētajām teritorijām no likumdošanas un dažu
Latvijas – Lietuvas programmas projektu skatu punkta**

Pašvaldību izpilddirektoru sanāksme
2019.gada 1.februāris, Rīga

Degradētās teritorijas, vēsture

Degradēto teritoriju jēdziens pazīstams no 20.gadsimta 70., 80.gadiem

Jo rūpnieciski attīstītāka valsts, jo agrāk un plašāk tā ar šo jēdzienu/
problēmu saskārusies

Oficiāli termins «Brownfields» tiek lietots kopš 1992.gada ASV

Lielāka pieredze (praktiska, institucionāla, attīstības politiku līmenī)
uzkrāta ASV, Kanādā, Lielbritānijā

Latvijā šī pieredze sākusies ar piesārņoto vietu sakārtošanu, lai
uzlabotu apkārtējās vides un cilvēku drošību

Likumdošana un uzdevumi pašvaldībām

- **Degradēta teritorija** ir vieta (teritorija (ne visos gadījumos ar negatīvu ietekmi uz vidi), ēka vai ēku komplekss, kas iepriekš tikusi izmantota vai apbūvēta, bet pašlaik pamesta vai netiek pilnīgi izmantota (tā var būt nolaista vai piesārņota, neapdzīvota vai daļēji apdzīvota, vai citādi izmantota teritorija, kurai ir negatīva kumulatīva ietekme uz apkārtējām teritorijām, vidi un vietējiem iedzīvotājiem).

MK 10.11.2015. noteikumi Nr. 645 «Darbības programmas «Izaugsme un nodarbinātība» 5.6.2.specifiskā atbalsta mērķa «Teritoriju revitalizācija, reģenerējot degradētās teritorijas atbilstoši pašvaldību integrētajām attīstības programmām» īstenošanas noteikumi».

Strādājot pie Reģionālās politikas pamatnostādņēm 2013.-2019.gadam, degradētu uzņēmējdarbībai nozīmīgu teritoriju apjoms bija apzināts 5826 ha platībā. No pamatnostādņēs iekļautajiem izpildes rādītājiem redzams, ka šajā periodā to iespējams samazināt par apm. 15% !

Tomēr – viens no finansiāli lielākajiem un saimnieciski nozīmīgākajiem ieguldījumiem problēmas risināšanai !

Likumdošana un uzdevumi pašvaldībām

Zemes pārvaldības likumā ir sniegta degradētas teritorijas definīcija, t.i. **teritorija ar izpostītu vai bojātu zemes virskārtu vai pamesta apbūves, derīgo izrakteņu ieguves, saimnieciskās vai militārās darbības teritorija.**

MK noteikumos par SAM 5.6.2. un Zemes pārvaldības likumā ietvertās definīcijas nav identiskas

Zemes pārvaldības likuma, 30.10.2014., Pārejas noteikumu 1.punktā noteikts, ka līdz 2016.gada 1.janvārim vietējā pašvaldība izstrādā un ar domes lēmumu apstiprina tās īpašumā un valdījumā esošās neapbūvētās zemes un degradētās teritorijas izmantošanas iespēju izvērtējumu. (Ir VARAM vadlīnijas šī izvērtējuma izstrādei.)

Zemes pārvaldības likuma 3. pants «Vietējā pašvaldība teritorijas attīstības plānošanas dokumentos apbūvei prioritāri paredz degradētās teritorijas».

Zemes pārvaldības likuma 14.panta trešajā daļā ir noteikts informācijas apjoms, kas jāietver neapbūvētās zemes un degradētās teritorijas izmantošanas iespēju izvērtējumā, t.sk., nepieciešamo investīciju apjoms.

Zemes pārvaldības likuma 18.panta 2.daļā «Vietējās pašvaldības teritorijas plānošanas dokumentos nosaka un atzīmē degradētās teritorijas».

Pašlaik sagatavošanas stadijā ir **MK noteikumi «Zemes un augsnes degradācijas kritēriju un novērtēšanas noteikumi»** ar pielikumu par augsnes degradācijas novērtēšanas kritērijiem un pielikumu par degradēto zemju noteikšanas kritērijiem.

Likumdošana un uzdevumi pašvaldībām

- **Likums «Par piesārņojumu»,**
- **MK 20.11.2001. noteikumi Nr. 483 «Piesārņoto un potenciāli piesārņoto vietu apzināšanas un reģistrācijas kārtība»**

Piesārņoto vietu reģistrs, ko uztur Latvijas vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs, tajā reģistrēti 3577 objekti (23.01.2019.)

Piesārņota vieta/ potenciāli piesārņota vieta – augsne, zemes dzīles, ūdens, dūņas, kā arī ēkas, ražotnes vai citi objekti, kas satur piesārņojošas vielas/ pēc nepārbaudītas informācijas satur vai var saturēt piesārņojošas vielas.

Piesārņota vieta/ potenciāli piesārņota vieta nav identiski jēdzieni ar degradētu teritoriju

- **MK 25.08.2008. noteikumi Nr. 672 «Ar militāra rakstura sprādzienbīstamiem priekšmetiem un nesprāgušu munīciju piesārņotu un potenciāli piesārņotu teritoriju izpētes un piesārņotu teritoriju sanācijas kārtība**

Likumdošana un uzdevumi pašvaldībām

- **MK 19.08.2014. noteikumi Nr. 500 «Vispārīgie būvnoteikumi», XV nodaļa «Pilnīgi vai daļēji sagruvušas, bīstamas vai ainavu bojājošas būves sakārtošana vai nojaukšana»**
nosaka kārtību un pašvaldību kompetenci darbā ar graustiem,
plus pašvaldību saistošie noteikumi
- **MK 26.08.2003. noteikumi Nr. 474 «Noteikumi par kultūras pieminekļu uzskaiti, aizsardzību, izmantošanu, restaurāciju un vidi degradējoša objekta statusa piešķiršanu»**
- **Teritorijas attīstības plānošanas likums**, saskaņā ar kuru pieņemti
- **Ministru Kabineta 30.04.2013. noteikumi Nr.240 « Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi»** – 11. nodaļa - regulējums attiecībā uz riska teritorijām un piesārņotām teritorijām, t.sk.,
221.p. «Plānojot jaunu saimniecisku darbību, pašvaldība vispirms izvērtē iespēju izmantot degradētās, pamestās un neapsaimniekotās teritorijas ar esošo infrastruktūru.»

Problēmu iezīmējums

Informācijas
fons:

Nav vienotas definīcijas, nav vadlīniju/ rokasgrāmatas
darbam ar degradētām teritorijām

Nav informācijas, kas koncentrēta kādā vienā institūcijā
vai vietnē, atsevišķi virzieni, projekti un pētījumi «dzīvo
katrs savu dzīvi»

Iespējamiem labuma guvējiem, degradēto teritoriju
īpašniekiem/ valdītājiem nav pietiekamas informācijas un
izpratnes par tēmu

Regulāra finansējuma trūkums un sistemātiskas plānotas
darbības trūkums degradēto teritoriju sakārtošanai/ atkal
nonākšanai saimnieciskā aprītē

Informācija pārdomām

Plašākais pētījums, uz kuru atsauce LV – LT programmas dokumentā, izdarīts 2010.gadā Leonardo da Vinči programmas līdzfinansēta projekta BRIBAST ietvaros (Latvija – Lietuva – Čehija – Slovākija):

Brownfields - Handbook, 2010.

Cross – disciplinary educational tool focused on the issue of brownfields regeneration. Educational tool for Latvia and Lithuania. Pieejams arī latviski.

http://fast10.vsb.cz/bribast/document/handbook_EN_final.pdf

Iesniegti un apstiprināti LV – LT programmas 1.3. prioritātē tikai 5 projekti !!!

Degradēta vide – piesārņotas teritorijas/ objekti/ grausti ir liela problēma gan Latvijā, gan Lietuvā, taču dažādu iemeslu dēļ maza iniciatīva to atrisināt.

Programmas prioritāte, projektu pamatojums

Interreg V- A Latvijas – Lietuvas Pārrobežu sadarbības programma 2014 - 2020

Atbalsta virziens – apkārtējās vides uzlabošana pašvaldībās,

Degradēto teritoriju definīcija sakrīt ar definīciju, kāda piemērota atbalsta sniegšanai SAM 5.6.2. ietvaros

Atbalsta pamatojums balstīts uz statistiku, kas pierāda vēsturisko piesārņojumu utt.

Apstiprinātie projekti

- LLI -303 «Clean Brownfields», (Kurzemes plānošanas reģions, Kuldīgas, Skrundas, Ventspils novadu pašvaldības, Kauņas reģionālā attīstības aģentūra, Kauņas pilsēta, Telšu un Klaipēdas rajonu pašvaldības),

piesārņotu teritoriju attīrīšana un pārveidošana par aktīvās atpūtas, sporta un tūrisma vietām, graustu nojaukšana un vides sakārtošana, tehniskās dokumentācijas izstrāde bij. grants karjeru teritorijai.

Vadošais partneris – Kurzemes plānošanas reģions.

LV – nojaukta viena divstāvu daudzdzīvokļu māja Saldus novada Rubā, nojaukta viena piecstāvu daudzdzīvokļu māja Ventspils novada Ugālē, attīrīta un sakārtota 11 ha teritorija Skrundā pie dzelzceļa, no piesārņojuma (366 tonnas) attīrīts grāvis un dīķis, sporta un atpūtas vajadzībām labiekārtota teritorija Kuldīgā.

Apstiprinātie projekti

- LLI-373 «Public Urban Areas Regeneration in Silute and Saldus», (Šilutes rajona pašvaldība un Saldus novada pašvaldība),

tehniskā dokumentācija degradētu teritoriju sakārtošanai, piesārņota dīķa tīrīšana.

Vadošais partneris – Šilutes rajona pašvaldība.

LV – iztīrīts piesārņots dīķis un sakārtota ūdens atvades sistēma daudzdzīvokļu māju kvartālā Saldū.

- LLI-386 «Transformation from SLUM to CHIC» (Eioreģions «Ezeru zeme», Daugavpils, Rēzeknes novada pašvaldība, Krāslavas novada pašvaldība, Paņeveža, Visagina),

piesārņotu teritoriju attīrīšana Lūznavā, Daugavpils cietoksnī, Krāslavā un Skaistkalna parkā Paņevežā.

Vadošais partneris – Eioreģions «Ezeru zeme».

LV – attīrīta teritorija ar vides piesārņojumu Lūznavas muižas parkā Rēzeknes novadā, Daugavpils cietoksnī un bij. attīrīšanas iekārtu teritorija Krāslavā.

Apstiprinātie projekti

- LLI -325 «Innovative Brownfield Regeneration for Sustainable Development of Cross – Border Regions» (Latvijas Lauksaimniecības universitāte, Ludzas novada pašvaldība, Kupiškis, Ignalina), bijušo ražošanas teritoriju un degvielas uzpildes stacijas attīrīšana no piesārņojuma un sakārtošana.

Vadošais partneris – Latvijas Lauksaimniecības universitāte.

LV – nojaukti grausti un sakārtota bij. linu fabrikas teritorija Ludzā.

- LLI-408 «Regeneration, Development and Maintenance of Public Territories with Environmental Problems» (Dobeles novada pašvaldība un Biržu reģionālā parka administrācija), piesārņotu teritoriju attīrīšana un pārveidošana par aktīvās atpūtas vietām.

Vadošais partneris – Dobeles novada pašvaldība

LV – attīrīta teritorija, iztīrīts dīķis, īstenots labiekārtojums 3,5 ha platībā aiz Dobeles Mūzikas skolas Bērzes upes krastā.

Apmācības un pieredze projektu ietvaros

- **Visi projekti ietver apmācību un pieredzes iegūšanas komponenti.**

Kurzemes plānošanas reģiona (KPR) «Clean Brownfields» projektā plānotās un notikušās apmācības ietver, piem., šādas tēmas:

1. Nacionālā likumdošana, kas regulē degradēto teritoriju un objektu sakārtošanu,
2. Finansējuma piesaistes iespējas,
3. Degradēto objektu izvērtējums, to pārvaldības stratēģija,
4. Inovatīvas metodes degradētu teritoriju un objektu tehniskai izvērtēšanai, piem., ģeoradaru izmantošana, 3 D skenēšana,
5. Augsnes piesārņojuma izplatības modelēšana, piesārņojuma izplatības mazināšana un likvidēšana, izmantojot fitoremediācijas paņēmienus,
6. ESPON (Eiropas teritoriālās sadarbības grupa) piedāvājums - informācija un pētījumi – kā iespējas pašvaldībām vietējās un reģionālās attīstības veicināšanai.

Apmācības un pieredze projektu ietvaros

KPR «Clean Brownfields» projektā notikušie un plānotie pieredzes braucieni ietver apskates objektus Latvijā un Lietuvā, Polijā un Vācijā, piem.,

Brūnogļu raktuvju teritorijas pārveidošana par atpūtas un sporta parku (mākslīgie ezeri, veloceliņi, dabas tūrisms),

tvaika dzirnavu pārveidošana par zinātnes centru, biznesa inkubatoru, jauniešu centru, dienas centru,

dzelzceļa stacijas – par centru cilvēkiem ar invaliditāti, telpām uzņēmējdarbībai utt.,

kazarmu pārveidošana par administratīvo un biroja ēku kompleksu,

lidlauka pārveidošana par atpūtas un sporta parku utt.

- **Starp apstiprinātajiem pieciem LV – LT programmas projektiem plānota savstarpēja informācijas un pieredzes apmaiņa**

Kāpēc radušās degradētas teritorijas

1. Ekonomiskās iekārtas maiņa – vairs nevajadzīgie padomju laiku ražošanas un pakalpojumu objekti, nepabeigtie objekti, ieskaitot daudzdzīvokļu ēkas
2. Politiskās iekārtas maiņa – piem., bijušie militārie objekti
3. Uzņēmējdarbības virzienu un tehnoloģiju pārveidošanās – tik liela un tāda veida infrastruktūra vairs nav vajadzīga
4. Kultūrvēsturiska rakstura degradēti objekti
5. Kādreizējās derīgo izrakteņu ieguves vietas, karjeri
6. Pamestu, nolietotu inženiertīklu, ūdens novadīšanas teritorijas un objekti
7. Piesārņotas vietas kā videi nedraudzīgas saimnieciskās darbības sekas
8. Iedzīvotāju skaita samazināšanās Latvijā, kā rezultātā nevajadzīgas kļūst agrāk apdzīvotas/ izmantotas ēkas, piem., daudzdzīvokļu ēkas, pasta ēkas, veikali utt.

leguvumi sakārtojot

1. Fiziska drošība – neiekrist, nesavainoties, nesaindēties
2. Sociāla drošība – apkaime veidojas sociāli labvēlīga
3. Emocionāla un estētiska labsajūta un pievilcība
4. Attīstībai iedrošinoša dzīves vide – jauni publiski pakalpojumi, aktīva sabiedriskā aprite
5. Uzņēmējdarbības attīstība – jaunas ražotnes, pakalpojumi darba vietas
6. Lietderīgi izmantota pilsētas un lauku teritorija, jo zeme nav neizsmeljams, nebeidzams resurss
7. Pēc ēku un teritoriju atkal nonākšanas saimnieciskā apritē - ienākumi valsts un pašvaldības budžetā nodokļu veidā
8. Administratīvā resursa ietaupījums – nav vajadzīgs, piem., apsargāt, tērēt pašvaldības darbinieku laiku problēmu risināšanai ar dažādām institūcijām, utt.

Kā pietrūkst straujākiem uzlabojumiem

- Kapacitāte un sistēmiska pieeja

Informācija, zināšanas, kapacitāte, radoša un sistēmiska pieeja, objektu izvērtējums, prioritāšu noteikšana

- Finansējums

ERAF, Kohēzijas fonds, Latvijas – Lietuvas pārrobežu sadarbības programma, Interreg Central Baltic, LEADER, valsts investīciju programma, pašvaldības budžets

- Vēlme risināt degradētās teritorijas problēmu

Atsevišķu objektu izmaksas var būt augstas, dokumentācija un darbi sarežģīti. Ne visur no defekta varēs izveidot efektu. Dažkārt neskaidri un apgrūtināti īpašuma jautājumi.

Ko varam darīt ?

1. Aicināt izstrādāt kompleksas vadlīnijas/ pamatnostādnes degradēto teritoriju sakārtošanai un ilgtspējīgai izmantošanai
2. Virzīt šo tēmu iekļaušanai politikas plānošanas dokumentos vides aizsardzības, vides kvalitātes, drošas dzīves vides, uzņēmējdarbības veicināšanas, jaunu pakalpojumu attīstībai pašvaldībās ar atbilstošu finansējuma avotu izveidi
3. Sekot, lai pašvaldībās izmantotu jau pieejamos ārēja finansējuma avotus, īstenojot radošu pieeju esošo finansējuma avotu izmantošanai
4. Izveidot sistēmu savu objektu pakāpeniskai sakārtošanai, pašvaldības finansējuma novirzīšanai, svarīgos gadījumos pašvaldību prioritārajiem objektiem paredzētā aizņēmuma novirzīšanai

Iekšējās perifērijas

Jāpievērš nopietna uzmanība iekšējo perifēriju veidošanās problēmai valstī !

Definīcija: Iekšējās perifērijas ir teritorijas ar zemu ekonomisko potenciālu, nepietiekamu publisko pakalpojumu pieejamību, zemu sociālo kapitālu, tātad tajās dominē slikta infrastruktūra, neliels skaits zemu apmaksātu darba vietu, slikta demogrāfiskā situācija, zema iedzīvotāju pašiniciatīva utt.

Ne vienmēr degradētas teritorijas klātbūtne noteiks, ka tā ir iekšējā perifērija, taču iekšējās perifērijas pazīme pilnīgi noteikti ir degradēto teritoriju esamība.

Degradēto teritoriju sakārtošana un atkal nonākšana saimnieciskā apritē izmantojama kā viens no ietekmes līdzekļiem, lai mazinātu iekšējo perifēriju veidošanos valstī. Tas ir arī viens no veidiem, kā īstenot reģionālās politikas teritoriālo komponenti.

Paldies !

Sarmīte Ozoliņa,
Kurzemes plānošanas reģiona administrācijas
LLI – 303 «Clean Brownfields» projekta vadītāja

tel. Nr. +371 29453184,
e-pasta adrese: sarmite.ozolina@kurzemesregions.lv
www.kurzemesregions.lv

